

Вікторія Стинська,
канд. пед. н., доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

**ПЕДАГОГІЧНИЙ ВСЕОБУЧ БАТЬКІВ –
ОСНОВА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ДИТИНСТВА Й МАТЕРИНСТВА
В УРСР У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.**

У статті окреслено особливості організації педагогічного всеобучу батьків як напряму соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства в УРСР у другій половині ХХ ст. Увагу акцентовано на характеристиці різних форм педагогічної просвіти, а саме: колективних (батьківські збори, лекторії, конференції для батьків, відкриті уроки, практикуми та ін.) та індивідуальних (відвідування сімей учнів вдома, бесіди, консультації та ін.).

Victoria Stynska

**PEDAGOGIC EDUCATIONAL PROCESS FOR PARENTS –
BASIS FOR SOCIAL EDUCATIONAL SUPPORT TO CHILDHOOD AND MOTHERHOOD
IN THE USSR IN THE SECOND HALF OF 20TH CENTURY**

The article examines the features of organization of general education of parents as the direction of social and educational support of childhood and motherhood in the USSR in the second half of 20th century. Attention is paid to the characteristics of different forms of pedagogic education, namely collective (parent-teacher meetings, lectures and conferences for parents, open classes, workshops, etc.) and individual (visits of students' families at home, talks, advices).

На сучасному етапі, у зв'язку з переходом до нового типу суспільства, утвердженням нових суспільних, етичних цінностей, а також із процесами глобалізації, одним із свідчень яких є Інтернет, педагогічна грамотність батьків нерідко відстає від реальної педагогічної ситуації, суспільних потреб, очікувань дитини. Відповідно до Закону України «Про освіту» одним із головних завдань, що стоїть перед школою, є взаємодія з сім'єю. У Концепції Державної цільової соціальної програми підтримки сім'ї до 2016 р., схваленої Кабінетом Міністрів України 31 травня 2012 р., підвищення рівня педагогічної освіти батьків визнано одним із пріоритетних напрямків державної політики в галузі освіти.

Окреслені пріоритети були домінуючими і в другій половині ХХ ст. в УРСР. Так, у збірці «Організаційно-методичні документи по здійсненню покласного педагогічного всеобучу батьків» (1974) зазначалося: «Назріла життєва необхідність здійснення педагогічного всеобучу батьків та інших вихователів з метою озброєння їх необхідною системою науково-педагогічних знань, набуття основ майстерності вихователя, підвищення культури сім'ї» [3, с. 4].

Важливий шлях підвищення педагогічної культури – самоосвіта, що охоплювала регулярне читання педагогічної літератури, періодики та ін. Водночас основна роль у формуванні педагогічної майстерності батьків відводилася школі. Ось що з цього приводу писав А. Шестель: «надати допомогу батькам, навчити їх правильно виховувати дітей – справа всієї багатотисячної армії вчителів, всієї педагогічної суспільності» [8, с. 3]. Як свідчить аналіз джерельної бази, у другій половині ХХ ст. в УРСР вимогою суспільності стала організація педагогічного всеобучу як напряму соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства, а школа – осередком педагогічних знань батьків, що і зумовило вибір *теми* статті.

Педагогічна культура, за визначенням І. Гребенникова – це такий рівень педагогічної підготовленості батьків, котрий відображає ступінь їх зрілості як вихователів і виявляється в процесі сімейного і суспільного виховання дітей [2, с. 9]. Важливим компонентом педагогічної культури батьків є їх педагогічна підготовленість: певна сума психолого-педагогічних, фізіолого-гігієнічних і правових знань, а також напрацьовані в процесі практики навички з виховання дітей. За твердженням І. Гребенникова, виховна діяльність зводилася до постійного розв'язку різних педагогічних задач, які поділялися на стратегічні (передбачали далекі цілі і були розраховані на тривалі зусилля) і оперативні (продиктовані потребами сьогодення).

Педагогічну діяльність батьків поділяли на конструктивну, організаторську і комунікативну. Конструктивна полягала у визначенні цілі виховання, виборі його форм і методів. Організаторська реалізувала конструктивну на практиці та включала: організацію життя і занять дітей (режим, праця, домашня навчальна робота, спорт, домашнє читання і т.д.) та власної діяльності і відпочинку. Комунікативна передбачала встановлення оптимальних взаємовідносин між батьками, батьками і дітьми, самими дітьми, членами сім'ї і оточуючими людьми. Саме взаємодія всіх цих видів педагогічної діяльності в значній мірі обумовлювала педагогічну майстерність, якою повинен володіти кожен батько та мати. Ось що з цього приводу писав А. Макаренко: «Майстерність – це те, чого можна добитися, і як може бути відомим майстер-

токаря, прекрасним майстер-лікарем, так повинен і може бути прекрасним майстром педагога... А наскільки кожний з батьків оволодіє майстерністю, – залежить від власного напору» [4, с. 244].

Як свідчить аналіз джерельної бази, з метою педагогічної просвіти батьків у школах практикували колективні (батьківські збори, лекторії, конференції для батьків, відкриті уроки, практикуми, вечори «запитань і відповідей» тощо) та індивідуальні (відвідування сімей учнів вдома, бесіди, консультації та ін.) форми роботи [5, с. 9]. І Чередов з цього приводу писав: «...ми намагаємось тактовно, але систематично спрямовувати життя сім'ї, формувати педагогічні інтереси і здібності батьків щодо виховання дітей. При цьому у нашому колективі домінує суворе правило – поважати, цінувати і берегти гідність кожного члена сім'ї [7, с. 13].

Відповідно до організації роботи з батьками, висувалося ряд принципів: створення атмосфери взаємного довіря; доброзичливості в стосунках з батьками; врахування особливостей і побутових умов сім'ї, віку, освіти та рівня загальнокультурної підготовки батьків; поєднання впливу на батьків і дітей; забезпечення у роботі з батьками послідовності, наступності, певної системи, опора на позитивні якості дитини та ін. [1, с. 72; 6, с. 4].

Розглянемо детальніше особливості деяких форм педагогічного всеобучу батьків у школах. Найбільш популярною формою навчання батьків були лекторії. Темі занять загальношкільних лекторіїв включали здебільшого загальні питання виховання, а саме: роль сім'ї у вихованні дітей; правове законодавство про сім'ю; психолого-фізіологічні і педагогічні основи виховання школярів; вікові особливості розвитку дитини та їх врахування в сімейному вихованні; зміст, основні форми, засоби і методи виховання дітей в сім'ї; складності і помилки сімейного виховання та шляхи їх подолання; співпраця школи та сім'ї та ін. [2, с. 25]. На думку О. Хромової, зміст лекції повинен бути цілісним, висвітлювати окрему проблему, питання або сукупність питань, об'єднаних єдиною думкою. Пропонуваний матеріал мав бути доступним, актуальним для аудиторії, містити певні рекомендації та завдання, теорію пропонувалося підкріплювати життєвими прикладами, при потребі наводити реальні і зрозумілі статистичні дані [6, с. 9].

Як підсумкове заняття, у школах пропонувалося один раз на рік проводити науково-практичні конференції, метою яких була систематизація, узагальнення, розширення і закріплення знань батьків з певної теми. Основна мета конференцій – це обмін досвідом щодо виховання певних якостей, обговорення найбільш спільних проблем сучасного сімейного виховання. Саме тому, з допомогою вчителя, розподілялися доповіді між батьками, підбиралася необхідна література, проводилися консультації, на яких увага батьків зверталася на те, про що треба сказати обов'язково. Щодо тематики, то на обговорення пропонувалися найбільш спільні проблеми сімейного виховання, обмін досвідом щодо виховання певних якостей. Зокрема, О. Хромовою наведено приблизну тематику конференцій для батьків, яка не втратила своєї актуальності і в наш час:

1. Книга і читання у Вашому домі.
2. Поради А. С. Макаренка батькам.
3. В. О. Сухомлинський про виховання дітей у сім'ї.
4. Сім'я – колыска гуманізму, патріотизму, милосердя.
5. Сімейні свята і традиції, їх значення у вихованні дітей [6, с. 19].

Крім загальношкільних, практикувалися і покласні заняття з батьками у формі лекцій, бесід, практикумів тощо. Загалом такі заняття організовували за сформованими групами: підготовча (батьки майбутніх першокласників, діти яких не відвідували дитячого садка); батьки учнів 1–3 класів; батьки учнів 4–6 класів; батьки учнів 7–8 класів; батьки учнів 9–10 класів [2, с. 26]. Для кожної з груп було передбачено певну тематику занять, які будувалися за принципом послідовності, що дозволяло батькам, переходячи зі своїми дітьми із класу в клас, систематично засвоювати курс знань, необхідний для правильного виховання дітей. Про доцільність покласних занять влучно писала Т. Волікова: «Зміст всієї роботи по даній системі полягає в тому, щоб проводити бесіди з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей даного класу, послідовно озброюючи батьків педагогічними знаннями і вміннями, розкриваючи перспективу духовного, фізичного розвитку їх дітей і попереджуючи появу можливих труднощів у їх вихованні і навчанні» [1, с. 84].

Семінарські заняття з батьками пропонувалося проводити як підсумкові після вивчення певного кола питань або як заняття, метою яких було підвищення педагогічної культури шляхом самоосвіти. Кожне семінарське заняття складалося із взаємопов'язаних етапів. Основний – самостійна робота батьків над індивідуальними завданнями і перевірка якості засвоєння ними знань, умінь і навичок. Обговорення змісту семінару проводилося у формах розгорнутої бесіди, доповідей, повідомлень. Основні завдання на початковому етапі – активізувати пізнавальну діяльність, досягти глибокого усвідомлення матеріалу, підвести до правильних узагальнень. Закінчувалося заняття заключним словом ведучого, який, відзначаючи позитивні моменти, мав вказати на недоліки і спільно з слухачами визначити шляхи їх подолання. Суттєвою особливістю семінарських занять було колективне обговорення. Окремі доповіді і виступи рецензувалися рештою учасників щодо змісту, інформаційного навантаження, практичного спрямування. При цьому

важливо було добитися, щоб кожний проявив себе як доповідач і опонент, умів передати необхідну інформацію, критично осмислити зміст [6, с. 11].

Важливе педагогічне значення мали і відкриті уроки для батьків, на яких вони вчилися, як слід допомагати дитині виконувати домашні завдання, мали змогу оцінити рівень підготовки власних дітей, побачити недоліки у їх вихованні тощо.

Однією з найбільш цікавих форм підвищення педагогічної культури батьків були диспути, мета яких – спрямування на засвоєння батьками нових знань в процесі полеміки, зіткнення думок, дискусій, щоб аргументовано захищати свої думки, переконання, ідеали. Це практично одна із форм перетворення знань у переконання. Їх особливість описав І. Гребенніков: «... диспут проходить у невимушеній обстановці, дозволяє залучати всіх присутніх в обговорення поставлених проблем, сприяє формуванню умінь всесторонню аналізувати факти і явища, опираючись на здобуті навички і накопичений досвід, збуджує активне педагогічне мислення» [2, с. 32].

Помітне значення у роботі класовода відводилося індивідуальній бесіді, завдяки якій можна було скласти уявлення про кожну родину, її виховні можливості, засоби впливу на дитину. Основою спілкування педагога і батьків під час бесіди повинна бути взаємна зацікавленість дитиною, її фізичним, духовним, інтелектуальним розвитком. Тому головним завданням вчителя було вміння тактовно вислухати та знайти контакт з батьками. Ось що з цього приводу писала О. Хромова: «... Копітка, але важлива робота допоможе вчителю скласти чітке і повне уявлення про кожну сім'ю свого класу, сприятиме успішному педагогічному всеобучу, залученню батьків до систематичної роботи над собою як вихователями, винайденню адекватних шляхів поліпшення виховного процесу в сім'ї, створенню цілісної системи виховання вдома і в школі» [6, с. 5].

Важливою формою педагогічного всеобучу виступали індивідуальні консультації, завдяки яким батьки мали змогу отримати практичні поради стосовно конкретної виховної ситуації. Наприклад, О. Хромова наведено приблизну тематику консультацій:

1. Як вивчити дитину.
2. Як допомогти дитині вчитися.
3. Здібності дитини і їх розвиток в сім'ї.
4. Виховання пізнавальних інтересів дітей.
5. Методи виховного впливу на дитину.
6. Спілкування в сім'ї і його роль у вихованні дітей.
7. Консультації з конкретних питань формування тих чи інших якостей особистості.
8. Виховання дисциплінованості.
9. «Важкі діти» і особливості їх виховання.
10. Що читати в сім'ї з педагогіки сімейного виховання [6, с. 20].

Консультації також передували підготовці до певних видів занять. Наприклад, перед семінаром, конференцією тощо рекомендували проводити консультації з батьками, які будуть доповідати.

Таким чином, у другій половині ХХ ст. в УРСР вимогою суспільності стала організація педагогічного всеобучу як напряму соціально-педагогічної підтримки дитинства й материнства, а школа – осередком педагогічних знань батьків, формування їх педагогічної культури та розвитку партнерських стосунків з сім'єю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воликова Т. Учитель и семья / Т. Воликова. – М. : Просвещение, 1980. – 86 с.
2. Гребенников И. Педагогическую культуру – каждой семье (о комплексном подходе к пропаганде педагогических знаний среди родителей) / И. Гребенников. – М. : Знание, 1978. – 39 с.
3. Организационно-методические документы по осуществлению поклассного педагогического всеобуча родителей. – Владимир, 1974. – 34 с.
4. Макаренко А. Педагогические сочинения: в 7-х т. / А. Макаренко. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – Т. 5. – 560 с.
5. Махлин М. Знания для родителей / М. Махлин. – М. : Знание, 1976. – 54 с.
6. Хромова О. Педагогічний всеобуч батьків / О. Хромова, Т. Кравченко. – К. : Т-во «Знання» УРСР, 1990. – 32 с.
7. Чередов И. О работе с родителями учащихся / И. Чередов. – Омск, 1975. – 110 с.
8. Шестель А. Педагогические знания – родителям / А. Шестель. – Омск, 1965. – 162 с.